

Petr Štica. *Migrace a státní suverenita: Oprávnění a hranice přistěhovalecké politiky z pohledu křesťanské sociální etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. 321 s. ISBN: 978-80-87378-75-5

FRANTIŠEK BURDA

Jen málokdo by si nevšiml, že v posledním desetiletí vstupuje do obecného diskurzu stále častěji otázka státní suverenity, národní identity a možnosti či nemožnosti multikulturního pojetí státu. Podobně jako u jiných témat, která se stala součástí obecného prostoru, se i toto téma záhy utopilo v rétorice politické propagandy a manipulace nebo ve vyprázdněných floskulích. Témata politické ikonografie se snadno stávají kýčovými, vše může být současně pravdou i kýčem. „Jediný způsob, jak se takovému světu bránit, je potom neustále vyvolávat pochyby o tom, co se zdánlivě tváří jako pevný a nezpochybnitelný základ našeho světa.“¹ V kontextu vášnivých diskuzí o evropské integraci a centralizaci, o nevyhnutelnosti globalizačních procesů a jejich dopadech na specifický svět jednotlivých státních útvarů a kultur vychází kniha mladého autora Petra Šticy, která reflektuje otázku státní suverenity pod zorným úhlem fenoménu migrace.

Tematicky se Šticova práce zabývá otázkou velmi ožehavou a aktuální, zvláště v českém prostředí, ve kterém posilují xenofobní, islamofobní a dokonce i rasistické tendence. Zdá se, že tyto tendence ještě posílily poté, co ústy evropských politiků a státníků byla deklarována krize nebo dokonce krach ideje politiky multikulturalismu. Vulgární podoba ohlašovaného krachu multikulturalismu se už vůbec nezajímá o to, zda selhal a selhává multikulturalismus jako takový anebo jen jedna z jeho historických podob. Migrace, prostupnost hranic, imigrační politika a podoba státní suverenity zásadním způsobem závisí na pozici, kterou k otázce multikulturalismu zaujmeme. Šticova kniha se snaží o jednu z verzí definování pozice na základě křesťanského pojetí sociální etiky. Definováním křesťanské pozice však vstupuje na tenký led. Vždyť je to právě křesťanství, kterým se rádi zaštiťují různí xenofobové, islamofobové a odpůrci multikulturalismu.

Štica svoji práci dělí na historickou a současnou perspektivu přijímání cizinců. Především tu současnou perspektivu konfrontuje s katolickou sociální etikou a na závěr se z této konfrontace snaží vyvodit některé konkrétní podněty pro soudobou imigrační politiku.

Migrace byla neodmyslitelným spolutvůrcem dějinného procesu od samých počátků lidstva a není tomu jinak ani v současné době. Zdá se, že dnes nás

¹ PŘIBÁŇ, Jiří. *Obrazy české postmoderny*. Praha: KANT, 2011, s. 68.

dokonce otázky spojené s etickými aspekty migrace znepokojují více než jindy. Otázky přistěhovalectví se stále naléhavěji dotýkají také otázek národní identity. Hlavním důvodem je měnící se povaha migrace a její vnímání západní společností.

První část Šticovy práce se zabývá proměnou fenoménu migrace a s tím související proměnou pojetí státu. Pojem státní suverenity se objevuje v právním a politickém myšlení až v 16. století. Principy suverenity však na politické kolbiště vstoupí s nebyvalou razancí při uzavírání vestfálského míru. V 18. století se rodí idea národního státu, národ je spojován se státem a státností. Do té doby tvořila národy jen vládnoucí politická reprezentace (s. 34 n.). Následuje doba různých národních hnutí, národních obrození, národní agitace a také masového ztotožnění s národem. Moc se stále více odvozována nikoli od Boha, nýbrž z lidu. Státy se modernizují a hledají stmelující identitu, kterou nacházejí na prvním místě v jazykovém sjednocení a standardizování administrativního jazyka. Stále výraznější definování národní příslušnosti je také definicí těch, kdo ke kolektivu národa nepatří. Důsledkem je eskalace konfliktů a válečné konflikty (s. 40). Rodí se však také alternativní pojetí národa. E. Renan chápe národ jako otázku volby, M. Weber na národ nahlíží jako na výměnu nebo propojení zájmů. Idea národa je stále více zpochybňována, národ je kritizován jako evropský vynález – národy se slovy E. Gellnera „vynalézají tam, kde neexistují“ (s. 45).

Národy je třeba chápat spíše jako kulturní produkty myšleného řádu, nacionalismus pak jako sekularizovanou podobu náboženství, kdy jednota národa nahrazuje homogenizující jednotu náboženskou. Ke konci 19. století začínají být buď přehlíženy, nebo dokonce utlačovány národnostní menšiny, imigrační politika se – nejpozději s první světovou válkou – stává restriktionistickou. Po druhé světové válce, v období budování, dochází k exportu i importu pracovních sil, Evropa se stává imigračním kontinentem. Tomu učiní konec ropná krize roku 1973. Teprve s masivním rozvojem globalizačních trendů v druhé polovině devadesátých let dochází opět k rozvoji pracovní migrace, která je však podmíněna odborností. Globalizační trendy mají však za následek také oslabování autonomie a suverenity některých států (srov. s. 58–65).

V následujícím oddíle se autor snaží charakterizovat historický nástin evropských migračních politik, na jejichž podobu „má velký vliv historicky utvářená národní identita toho kterého státního společenství“ (s. 69). Základní typologie národních identit spočívá na dvou protikladech. Na jedné straně stojí rozdíl mezi národy přistěhovalců (národy exogenní) a národy starousedlíků (národy endogenní), na druhé straně stojí národy občanské a národy etnické. První protiklad poukazuje na rozdíl mezi Novým a Starým světem, druhý poukazuje na protiklad mezi národem občanským a národem etnickým.

Ve čtvrté části se kniha zabývá klíčovými pozicemi novodobé sociální filozofie ve vztahu ke státní suverenitě a přijímání cizinců. Po představení referenčních argumentů I. Kanta a H. Arendtové se zabývá normativními východisky

současného filozofického diskurzu. Normativní rámec moderního státu se rozprostírá mezi univerzalistickými a partikularistickými východisky. Míra důrazu na jednu nebo druhou stranu určuje, do jaké míry budou upřednostňována lidská univerzální práva, nebo naopak dobro kolektivu. Libertarismus je nejbližší univerzalistickému a individualistickému pólu, tedy je vůči přistěhovalcům velmi příznivý, avšak stát je natolik slabý, že není jisté, nakolik je schopen člověku jeho práva zajistit. Liberalismus posiluje roli státu. Pohybuje se ve valérách od slabšího globalistického liberalismu, který umožňuje větší prostupnost hranic ve jménu lidských práv, k nacionalistickému liberalismu, který přijímá přistěhovalce, ale zjevně dává přednost právům a zájmům vlastních občanů. Komunitarismus dává přednost společně sdíleným dobrům státu a vůči přistěhovalcům zaujímá strategii negativních závazků. Realismus pak ještě více posiluje stát, hlavní zřetel klade na bezpečnost státu, která je chráněna monopolizovaným násilím. Bezpečnost má zjevně navrch před lidskými právy.

Následující oddíl Šticovy práce se zabývá otázkou přijetí cizinců z hlediska biblické perspektivy a následně hledá teologické zakotvení křesťanské sociální etiky. Klíčovým pojmem křesťanské sociální etiky je pojem osoba – osoba jako hlubší perspektiva bytí, než je individuum, které v sobě osoba také zahrnuje. Podle encykliky *Mater et magistra* jsou lidé „základem, účinnou příčinou a cílem každého sociálního zřízení“ a současně jsou „povoláni k vyššímu řádu“. Princip personality je zde jádrem a měřítkem etického hodnocení struktury a institucí společnosti. Osoba je posledním cílem společnosti. Lidsko-právní rámec společnosti směřuje k realizování člověka jako osoby.

P. Štica po představení principu personality a komplementárního konceptu lidských práv reflektuje vztah mezi univerzalitou a partikularitou, který je vztahem plným napětí. Převedení lidskoprávních nároků se odehrává v rámci regionální kompetence státní suverenity, což implikuje vymezení exkluzivního a inkluzivního (kdo patří k nám a kdo nikoli). Avšak partikularita nemá být partikularismem, nýbrž zprostředkovatelem univerzality. Partikularita potřebuje být proto do jisté míry otevřená. Univerzalita potřebuje „jak struktury, tak širší proces utváření společnosti“ (s. 194). Uskutečňování lidských práv je závislé na zprostředkující partikulární struktuře a konkrétním společenství. Jisté skutečnosti, dobra lidského života lze řešit jen na globální úrovni, jako např. zápas o větší citlivost ve vztahu ke klimatickým změnám. Nicméně některá dobra, jako např. právní ochrana, lze realizovat pouze uvnitř konkrétně vymezené společnosti, tedy společnosti, která má hranice.

V rámci Šticovy teologicko-etické perspektivy problémů spojených s migrací jsou základním východiskem, ze kterého každé řešení musí vycházet, principy personality, solidarity a subsidiarity, v nichž se zračí napětí mezi univerzalitou a partikularitou. Tvorba institucí, systémových opatření a nárys strukturálních řešení se musí vždy odvíjet od chápání lidského jedince jako osoby. Tato osoba je vybavena konstitutivními lidskými právy, která mají univerzální povahu, ale

současně jasné partikulární ukotvení v pozitivním právu a jiných opatřeních, která jsou legitimní jen v rámci jasně vymezené státní suverenity. Nicméně univerzalita lidských práv po suverenitě požaduje také jistou formu principiální otevřenosti. Po reflexi státní suverenity v otázkách imigrace je představena křesťanská tradice týkající se migrace a práva na přistěhování. Zvláštní pozornost je věnována argumentaci Francisca de Vitorii, který je považován za historicky prvního teologa, jenž se uvedenou otázkou zabýval (srov. s. 254), a dále vybraným církevním dokumentům. V závěru své práce Petr Štica navrhuje určité podněty pro soudobou migrační politiku (s. 273–281).

Šticovu práci musíme považovat za zdařilou vzhledem k šíři zpracování a systematizaci závěrů, a to třebaže některé aspekty problematiky zůstávají načrtnuty či nezodpovězeny. Více pozornosti by mohlo být věnováno otázkám jinakosti a konkretizace integrace přistěhovalců. Sám autor zdůrazňuje, že si tohoto deziderátu je vědom, když v souvislosti s problematikou integrace zmiňuje, že by tato otázka „vyžadovala samostatnou studii a prostor, který zde není možné poskytnout“ (s. 280). V každém případě multikulturalita a integrace přistěhovalců by měla být v teologicko-etickém diskurzu diskutována intenzivněji. Větší prostor by bylo možné věnovat reflexi pluralismu. Stále více se ukazuje, že současný manichejsky interpretovaný spor multikulturalismus versus pluralismus je spíše sporem o interpretaci a realizaci pluralismu.² I otázka týkající se politiky přistěholectví je na prvním místě otázkou po interpretaci ideje pluralismu. Je přitom třeba ocenit, že autor nezapomněl uvést, že z hlediska křesťanské perspektivy je zárukou jednoty v rozmanitosti trojiční obraz Boha (srov. s. 229–231).

Nicméně základní otázka, kterou se Šticova práce zabývá, tedy zda je odůvodnitelné rozdělení světa do jednotlivých států a zda tyto státy mají morální oprávnění regulovat imigraci, autor řeší a traktuje pečlivě, a to na základě široké obeznamenosti s relevantní literaturou. Zvláště musíme ocenit autorovu snahu uvést do českého prostředí dílo M. Walzera. Autor zastává univerzalistické východisko opírající se o univerzalitu lidských práv, avšak uvědomuje si, že „univerzální lidská práva jsou zaručitelná pouze v určitém partikulárním kontextu“ a že „univerzalita je prostředkována pouze v určité míře partikularity“ (s. 289). Roli státu tak spatřuje v garanci a ochraně lidských práv, což do jisté míry postuluje také právo na regulaci imigrace. Varuje však před tím, aby stát pod záminkou ochrany práv svých občanů neupadl do partikularistického postoje. Regulativní politika přistěholectví je sice nutná, ale musí být principiálně otevřenou. Štica hledá rovnovážný a funkční vztah mezi univerzalitou

² Srov. BARŠA, Pavel. *Orientálcova vzpoura*. Praha: Dokořán, 2011, s. 85–86. Dokonce i u známého odpůrce multikulturalismu můžeme nalézt podobné úvahy, jejichž jádrem je interpretace a realizace pluralismu. Srov. SARTORI, Giovanni. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci: Esej o multietnické společnosti*. Praha: Dokořán, 2011, s. 22 nn.

a partikularitou. Výraznou oporu pro nalézání rovnovážného modelu nachází v roli křesťanských církví, které se mohou stát prostředím integrace na základě dlouholeté zkušenosti lokálních církví a společenství, která je současně zkušeností univerzality.

Vcelku knihu hodnotíme kladně jako důležitý hlas současného diskurzu na téma migrace a suverenity. Autor vstupuje do diskurzu z křesťanské pozice, kterou od biblických dob vyznačuje sociálně citlivý postoj vůči cizincům. Tento sociálně citlivý postoj nutně implikuje diferencovanou a s aktuálními problémy konfrontovanou reflexi, která v rámci křesťanského diskurzu může ve vztahu k rychlým a dynamickým proměnám současného světa může vyznít neurčitě. Již delší dobu katolická církev rozvíjí sociálně etické principy personality, solidarity a subsidiarity, avšak jejich aplikace jakoby často zůstávala na rovině obecných tezí. Proto je nejen celospolečenská a odborná, nýbrž i vnitrocírkevní a teologická diskuze tohoto tématu v současné době mimořádně důležitá. Práce je přínosná rovněž proto, že coby první původní teologicky zaměřená monografie na toto téma zaplňuje bílá místa na mapě českého teologického bádání.